



Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka

Losy utworu w relacjach pracownik pracodawca, zleceniobiorca – zleceniodawca

Utwory w postaci np. projektów mebli, butów, torebek czy kurtek skórzanych mogą powstawać w ramach działalności pracowniczej, ale też w ramach umów cywilnoprawnych jakimi są umowa o dzieło czy umowa zlecenia. W każdym z tych przypadków mamy do czynienia z twórcą i jego dziełem. Pytanie zasadnicze jakie rodzi się w związku z działalnością to: do kogo należą prawa autorskie? Do twórcy czy zleceniodawcy, twórcy czy pracodawcy? Czy osobie pracującej na stanowisku projektanta w firmie produkującej obuwie również przysługują autorskie prawa majątkowe do stworzonego projektu nowego buta sportowego? A jeśli nie, to do kogo one należą i ewentualnie jakie są warunki ich nabycia?

Fundamentalna zasada prawa autorskiego (ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych) stanowi, że prawo autorskie przysługuje twórcy (art. 8 pr. aut.). Z kolei zgodnie z podstawową zasadą prawa pracy pracodawca zawłaszcza owoce pracy pracownika. Kompromis między tymi dwoma reżimami znajdujemy w art. 12 prawa autorskiego zgodnie z którym „Jeżeli ustawa lub umowa o pracę nie stanowią inaczej, pracodawca, którego pracownik stworzył utwór w wyniku wykonywania obowiązków ze stosunku pracy, nabywa z chwilą przyjęcia utworu autorskie prawa majątkowe w granicach wynikających z celu umowy o pracę i zgodnego zamiaru stron”. W tym miejscu należy jednak podkreślić, iż ta ogólna zasada dotycząca tzw. „utworów pracowniczych” posiada również odstępstwa dotyczące programów komputerowych oraz utworów naukowych (ale ta kwestia pozostaje poza zainteresowaniem niniejszego artykułu).

Zasadnym dla dalszej części rozważań jest wskazanie dwóch rodzajów praw przysługujących autorowi/twórcy dzieła, czyli: autorskich praw osobistych oraz autorskich praw majątkowych. Pierwsze z nich chronią więc autora z dziełem, są niezbywalne i nieograniczone w czasie i należą do nich m.in.: prawo do oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem albo do udostępniania go anonimowo, nienaruszalności treści i formy utworu oraz jego rzetelnego wykorzystania (prawo do integralności utworu). Z kolei autorskie prawa majątkowe mogą być przedmiotem obrotu (można je zbyć, czy też obciążyć) i są nimi np.: prawo do rozporządzania utworem na wszystkich polach eksploatacji, prawo do korzystania z utworu na wszystkich polach eksploatacji. Pierwszy wniosek jaki



Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka

nasuwa się po dotychczasowych rozważaniach brzmi: tylko autorskie prawa majątkowe mogą należeć do „nie-autora”, podczas gdy autorskie prawa osobiste należą tylko do autora - więc nie będą mogły być nabyte przez pracodawcę czy zleceniodawcę.

Idąc dalej należałoby zapytać, kiedy mamy w takim razie do czynienia z „utworem pracowniczym” - by można zastosować regulację z art. 12 prawa autorskiego i co musi zrobić pracodawca, aby uzyskać ww. prawa. Otóż powinny być spełnione następujące okoliczności:

- 1) dzieło stworzone przez pracownika jest utworem (oryginalne, o indywidualnym charakterze),
- 2) zostało stworzone przez pracownika (czyli osobę zatrudnioną na podstawie umowy o pracę, spółdzielczej umowy o pracę, mianowania, powołania, wyboru),
- 3) powstało w wyniku wykonywania stosunku pracy, a jego cechy to:
 - ❖ konieczność osobistego wykonywania pracy przez pracownika
 - ❖ podporządkowanie pracownika pracodawcy
 - ❖ wykonywanie pracy przez pracownika na rzecz i ryzyko pracodawcy
 - ❖ odpłatność pracy
- 4) przyjęcie utworu przez pracodawcę.

Ważnym elementem jest powstanie utworu w związku z wykonywaniem obowiązków wynikających ze stosunku pracy, tak więc pracodawca nie może przywłaszczyć sobie dzieła tylko i wyłącznie z uwagi na fakt, iż jego twórcą jest pracownik. Jego powstanie musi być wynikiem obowiązków służbowych sprecyzowanych w umowie o pracę, czy też poleceniach służbowych (pamiętać przy tym, że polecenia służbowe nie mogą być wydawane dowolnie, ich granice stanowi cel zatrudnienia. Nie należy sugerować się miejscem powstania dzieła (jak w domu to prywatny, a jak w pracy to „pracowniczy”), środkami technicznymi (jak na laptopie służbowym to utwór pracowniczy, a jak na prywatnym - to nie-pracowniczy). Jeśli w ramach naszego zatrudnienia na stanowisku projektanta tworzymy projekty mebli, portfeli skórzanych, czy odzieży, to nasze prawa majątkowe do naszych dzieł należą do pracodawcy. Jeśli natomiast jesteśmy zatrudnieni na stanowisku stolarza, czy szwacza, a przy okazji projektujemy, to nasze projekty tym razem do pracodawcy „nie należą”. W tej drugiej sytuacji projekt będzie mógł zostać wykorzystany przez pracodawcę, ale tylko po „odkupieniu” praw



Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka

majątkowych do tego utworu. Ostatnią analizowaną przesłanką jest odebranie utworu przez pracodawcę – tu jednak należy odwoływać się do zwyczajów panujących w danej branży czy też u danego pracodawcy (może wystarczyć złożenie pracy w sekretariacie, albo przesłanie drogą elektroniczną). Reasumując; będąc pracodawcą należy zadbać o należyte formułowanie zakresu obowiązków i ewentualnie poszerzenie ich o obowiązki o charakterze twórczym, a także o stworzenie sprawnego wewnętrznego systemu przyjmowania utworów pracowniczych. Będąc pracownikiem należy pilnować co jest a co nie utworem pracowniczym, a także to, że art. 12 prawa autorskiego ma charakter względnie obowiązujący, a więc w umowie o pracę można określić inaczej kwestię autorskich praw majątkowych.

I tak jak w umowach o pracę kwestia nabywania przez pracodawcę autorskich praw majątkowych do utworów tworzonych przez pracowników nie musi być regulowana (wtedy automatycznie wchodzi w grę regulacja z art. 12 pr. aut.), to zgoła odmiennie jest w umowach cywilnoprawnych, których przedmiotem jest stworzenie utworu. W ich przypadku jeśli chcemy, będąc np. zleceniodawcą uzyskać możliwość korzystania z określonego zamówionego dzieła nie wystarczy: zamówić określone dzieło, zobowiązać się do zapłaty wynagrodzenia za wykonanie dzieła i odebrać to dzieło. Chcąc posiadać autorskie prawa majątkowe należy w umowie zawrzeć klauzule przeniesienia autorskich praw majątkowych (w tym określenie pól eksploatacji), a umowę sporządzić w formie pisemnej. Przy redakcji umowy należy pamiętać o domniemaniach prawa autorskiego np. jeśli w umowie nie wskazano, że stworzenie utworu jest nieodpłatne czy odpłatne – przyjmuje się, że autorowi należy się wynagrodzenie, przeniesienie własności egzemplarza utworu nie powoduje przejścia praw autorskich do utworu na tym nośniku zapisanym. Wskazane jest również określenie m.in.: momentu przejścia praw (ustalenie czy przyjęcie utworu), sankcji za opóźnienie w dostarczeniu dzieła, formę odbioru/przyjęcia utworu, kwestię praw zależnych.

Opisując tę problematykę nie sposób nie sięgnąć również do prawa własności przemysłowej, albowiem w ramach aktywności pracownika lub zleceniobiorcy mogą powstać wynalazki, wzory użytkowe czy wzory przemysłowe. Zgodnie z prawem własności przemysłowej w razie dokonania wynalazku w wyniku wykonywania przez twórcę obowiązków ze stosunku pracy albo z realizacji innej umowy (np. umowy zlecenia), prawo do uzyskania patentu przysługuje pracodawcy lub zamawiającemu. Jednak zapis ten nie jest bezwzględnie obowiązujący więc istnieje możliwość odmiennego



Projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka

uregulowania umownego. Jednocześnie w przypadku pracownika i dokonanego przez niego wynalazku w ramach obowiązków wynikających z umowy o pracę przyznano mu prawo do wynagrodzenia skalkulowanego w słusznej proporcji do korzyści gospodarczych uzyskanych w wyniku eksploatacji tegoż wynalazku.

Reasumując, tworząc utwory lub też zlecając je do wykonania należy pamiętać o zasadach je regulujących albowiem *ignorantia iuris nocet* (nieznajomość prawa szkodzi) i może się okazać, że nie będziemy mogli rozporządzać utworami, których powstanie zleciliśmy albo których twórcami jesteśmy.

Autor: Anna Sowa – Jadczyk, rzecznik patentowy

W ramach projektu zachęcamy do korzystania
z **bezpłatnych usług Wirtualnego Rzecznika Patentowego**
na www.marr.pl/rzecznik

Małopolska Agencja Rozwoju Regionalnego
ul. Kordylewskiego 11, 31-542 Kraków
Tel.: (12) 417 74 22, 617 66 21
Fax: (12) 617 66 66